

Jørgen Banke til så sent som i efteråret 1941 at gå i gang med Dansk Studiering – på et tidspunkt, da folk som Arne Sørensen og la Cour drog land og rige rundt og talte Roma midt imod? Formålet kan næppe alene have været »bevarelse af det danske folks moral«. Den var i hvert fald ikke længere i fare for at blive tysk inficeret. Og hvilke kontakter har der været mellem kompetente kredse i Socialdemokratiet og Frode Jakobsen, da Ringen pludselig begyndte at føre socialdemokratisk politik? Arbejdergrupperne rekrutteredes af og blandt socialdemokrater på aktivistfløjen, men deres gode vilje kan næppe være hele forklaringen.

Aage Trommer

HENRIK SØBORG: Socialdemokratiet og staten. Socialdemokratiets økonomiske politik 1945-72. SFAH. Skriftserie nr. 15, 1983. 204 s. Medlemspris 95 kr., bogladepris 110 kr.

I de senere års samfundsvidenskabelige forskning i arbejderbevægelsens historie har forskellige sider af Socialdemokratiets virke og politik i efterkrigstiden været et yndet studie- og forskningsfelt. Emnemæssigt har interessen især koncentreret sig om forholdet mellem stat og fagbevægelse, om indkomstpolitik og om teoridannelser omkring den socialdemokratiske reformisme og om fagforeningerne.

Henrik Søborgs afhandling om Socialdemokratiets økonomiske politik frem til 1972 placerer sig i denne tradition, men forsøger herudfra at komme videre, idet den ikke blot forholder sig til forskellige teoretiske socialdemokrati-analyser, men forsøger at forene en samfundsvidenskabelig og historisk tilgangsvinkel ved at levere en omfattende historisk-empirisk oversigt over (analyse af) de økonomiske og politiske processer, der betingede udviklingen i og ændringen af Socialdemokratiets økonomiske politik i perioden.

I sit indledende forsøg på fastlæggelse af en teoretisk forståelsesramme distancerer Søborg sig fra forskellige andre tilgangsvinkler til analysen af Socialdemokratiet. På den ene side vender han sig mod de tendenser, der har været til at forklare Socialdemokratiets strategi og politik i efterkrigstiden ud fra keynesianismens eller venstrekeynesianismens indtog i Socialdemokratiet som værende utilstrækkelig til at forklare mulighederne og begrænsningerne i Socialdemokratiets økonomiske politik, fordi de ikke tager hensyn til de konkrete økonomiske og politiske forhold. På den anden side tager han også afstand fra en forrædderi- og arbejderaristokrati-tese, der findes i Komintern-traditionen, hvor Socialdemokratiets accept af det borgerlige samfunds grundpræmisser reduktionistisk ses som enten udtryk for borgerskabets infiltration i partiet eller som opportunistens inkarnation. Endelig distancerer Søborg sig fra de fleste »kapitallogikere«, idet han afviser, at reformismen kan bestemmes som begreb i gængs kapitallogisk betydning ud fra den almene kapitalismeanalyse og ud fra kritikken af den politiske økonomi. Hans eget teoretiske udgangspunkt er derimod en kapitallogisk inspireret forståelse af Socialdemokratiet, der ser dets »kapitalismebekræftende« strategi og politik som udslag af, at partiet formulerer sig og handler indenfor den forståelseshorisont, som de kapitalistiske eksistensformer og

dermed de kapitalistiske bevidsthedsformer udstikker (s. 17-18). Udfra den forståelse fører Socialdemokratiet politik på borgerskabets fundamentale præmisser, men stiller sig overfor borgerskabet med en selvstændig politik, hvis mål er via staten at regulere og planlægge kapitalismen, så der både bliver plads til kapitalens behov for akkumulation af kapital og til arbejderklassens behov for reformer (s. 10). I modsætning til kapitallogikerne skelner Søborg mellem to forklaringsniveauer i sin analyse: Et teoretisk forklaringsniveau, der giver en materiel og fundamental forståelsesramme for Socialdemokratiets forankring til det borgerlige samfund og bl.a. siger, at jo større kapitalakkumulation, jo større og dyrere salg af lønarbejde, og jo højere reproduktion af lønarbejderklassen. Dette forklaringsniveau giver imidlertid ikke nogen historisk-empirisk forklaring af partiets muligheder for at sætte sit præg på den konkrete økonomiske udvikling. Hertil må man opstille et selvstændigt historisk-empirisk forklaringsniveau. Søborg mener således ikke, at reformismen findes på væsens- eller overfladeplanet i den kapitallogiske analyse, men først kan identificeres på de historiske fremtrædelsesformers plan, hvor man kan efterspore den reformistiske arbejderbevægelses politiske og ideologiske manifestationer.

Søborg er klar over, at faktorerne på et historisk-empirisk forklaringsniveau, som bestemmer rammer for et politisk partis handlemuligheder ikke alene er økonomiske og politiske, men at man ideelt må inddrage et vidtspændende net af samfundsmæssige institutioner f.eks. uddannelse og familie. Han begrænser sig imidlertid i sin analyse til at efterspore, hvorledes en række økonomiske og politiske forhold har sat nogle rammer for den socialdemokratiske økonomiske politik, og hvorledes Socialdemokratiet har forsøgt at påvirke disse rammer.

Afhandlingens grundlæggende tese er, at man kan sondre mellem en *langsigtet økonomisk politik* og strategi hos Socialdemokratiet, der går ud på at skabe økonomisk vækst og velfærd igennem en overordnet statslig regulering og planlægning af den samlede kapitalistiske økonomi, der på én gang bedrer mulighederne for dansk kapitalakkumulation og sikrer arbejderne arbejde og tryghed, og en *kortsigtet økonomisk politik*, der har været underkastet de politiske samarbejds- og kompromismuligheder med de borgerlige politiske partier, og at på trods af, at man fra Socialdemokratiets side har forsøgt at forene disse to politikker, har det ikke været muligt for partiet at virkeliggøre sin overordnede, langsigtede økonomiske politik.

Den konkrete analyse har to analyselag: 1. En beskrivelse af de økonomiske og politiske faktorer, der bestemte og betingede partiets strategiske politiske udvikling. 2. En analyse af Socialdemokratiets økonomiske strategi og politik i perioden på grundlag af de nævnte faktorer. De økonomisk-politiske forhold, som Søborg fokuserer på som ramme for ændringerne i Socialdemokratiets politik, er de internationale økonomisk-politiske forhold, industriens og landbrugets produktions- og afsætningsforhold samt LO's lønforhandlingspolitik. De centrale spørgsmål i fremstillingen er, *hvornår, hvordan, og hvorfor* Socialdemokratiets økonomiske politik blev ændret. En af afhandlingens teser er herefter, at samspillet mellem en kort- og langsigtet økonomisk politik har ændret sig i takt med de økonomisk-politiske konjunkturer. I fremstillingen opstilles 3 perioder: 1. 1945-47 som overgangsfase fra krig til fred. 2. 1948-58 genopbygnings- og stagnationsfase og 3. 1958-73 opgangs- og højkonjunkturperioden.

I den umiddelbare efterkrigstid lancerede Socialdemokratiet et radikalt økonomisk strukturprogram for efterkrigstiden (*Fremtidens Danmark*) bl.a. for at geneta-

blere hegemoniet og dominansen i arbejderklassen efter kommunisternes eksplosionsagtige styrkelse, men også for at realisere en langsigtet økonomisk politik, der kunne regulere kapitalismen. Det lykkedes imidlertid ikke Socialdemokratiet at vinde gehør i småborgerlige og borgerlige kredse for en demokratisk planøkonomi efter programmet i Fremtidens Danmark, der ville have indebåret en effektivisering og rationalisering af produktionen. Det betød, at man hurtigt forsøgte at tilpasse sin økonomiske politik efter den borgerlige modstand ved at opløse planøkonomibegrebet og begynde at indstille sig på en kortsigtet økonomisk politik i regeringspositionen med samarbejde med Det radikale Venstre. Denne opløsnings af planøkonomioptattelsen, som fortsatte i 1950'erne, var imidlertid ikke nogen særegen dansk udvikling, men afspejlede en generel tendens blandt de vesteuropæiske socialdemokratier.

I 1950'erne gav den svage økonomiske vækst og de vedvarende valutaunderskud ikke meget spillerum for en reformpolitik, og denne situation kom bl.a. på grund af de internationale politiske konjunkturer til at betyde en styrkelse af den fløj i socialdemokratiet, der ønskede en liberal markedsøkonomi suppleret med en moderat form for statsintervention. Det medførte, at man fik udrenset alle de selektive planøkonomiske elementer i den økonomiske politik. Det var først omkring 1958, at de økonomiske og politiske forudsætninger var til stede for at Socialdemokratiets muligheder for at virkeliggøre en reformkapitalisme blev større. Fra da af begyndte der at tegne sig en alliance mellem industrien og Socialdemokratiet omkring en generel investeringsstimulerende politik, hvori- mod industrien stadig stillede sig afvisende overfor en mere selektiv styring af en industristøtte.

I den indledende fase af højkonjunktoren først i 1960'erne lykkedes det i begyndelsen at opnå den eftertragtede alliance med industriborgerskabet, samtidig med at man fik en loyal opbakning fra arbejderklassen til den økonomiske politik, fordi man samtidig indledte en velfærdsreformpolitik, der fungerede som en slags kompensation for en tilbageholdende lønpolitik fra fagbevægelsens side. Fra omkring midten af 1960'erne blev Socialdemokratiet imidlertid svækket, og det lykkedes ikke partiet at udvikle en økonomisk politik, der kunne tackle højkonjunktorens problemer, dæmpe inflationen, bl.a. spekulationen i jord og fast ejendom, formindske uligevægten i betalingsforholdet over for udlandet og stimulere investeringerne i eksport- og importkonkurrerende erhverv. I stedet blev man henvist til at føre en traditionel økonomisk politik med hovedvægten på finans- og pengepolitikken. I slutningen af 1960'erne under Socialdemokratiets oppositionsperiode blev man i arbejderbevægelsen klar over, at den private kapitals opsparing ikke kunne slå til, hvis erhvervslivets kapitalbehov skulle dækkes, hvorfor man fremsatte en ny strukturreform, hvor tanker om større offentlig opsparing og fondsdannelse blev koblet sammen med diskussion af økonomisk demokrati. Men ligesom med strukturreformen lige efter krigen vandt de socialdemokratiske planer ikke tilslutning hos borgerskabet, og det kneb også i arbejderklassen.

Søborgs generelle svar på, hvorfor det ikke har været mulig for Socialdemokratiet at realisere sin langsigtede økonomiske politik, har sammenhæng med partiets forhold til klassesamarbejdet, som har sat grænser for dets politiske handlinger (s. 292). På den ene side har Socialdemokratiet været stærkt nok til at etablere en form for klassesamarbejde (formidlerrolle), på den anden side har det været for svagt i dette klassesamarbejde til at realisere sine intentioner om en

reformkapitalisme kendetegnet ved en mere vidtgående statslig regulering og planlægning. Søborgs konkrete forklaring er imidlertid langt mere sammensat og ikke entydig: For det første har socialdemokratiet ikke haft vælgermæssig styrke til at føre sin økonomiske politik igennem. Da man havde den mulighed under det første arbejderflertal (s. 270), var det usikkert, om man faktisk satsede på at gennemføre en virkelig reformpolitisk linie. For det andet har man aldrig rigtig mobiliseret arbejderbevægelsen for gennemførelsen af de socialdemokratiske programmer (s. 289). Endelig har Socialdemokratiets kortsigtede økonomiske politik f.eks. på jord- og boligpolitikken bevirket, at man har været henvist til en fremtidig kortsigtet politik, der har lagt hindringer i vejen for en langsigtet politik (s. 286). Endvidere siges det også flere steder (f.eks. s. 95), at Socialdemokratiet ikke har villet gennemføre sin politiske linie, selvom man havde styrke til det, hvis borgerskabet gik imod det. Det vil sige, at man ikke har gjort noget for at blive stærkere; men hvis man var blevet stærkere, ville man heller ikke have udnyttet denne styrke! Det fremgår ikke klart, om dette nærmest er et strukturelt definerende træk ved Socialdemokratiet, eller det kun er en historisk-empirisk generalisering.

Afhandlingens hovedargumentation bygger på den tidligere fremhævede skelnen mellem en kort- og langsigtet økonomisk politik hos Socialdemokratiet. Selvom det siges, at der i hele efterkrigsperioden fandtes en mere langsigtet politik (omend neddæmpet), kan man ud fra Søborgs egen fremstilling stille spørgsmålstejn ved, om det egentlig er muligt og rimeligt at udskille en langsigtet politik i perioden fra omkring 1948 frem til slutningen af 1960'erne. Fremtidens Danmark og de senere ØD-forslag må klart karakteriseres som mere langsigtede politikker, hvorimod der i den mellemliggende periode ikke rigtig fandtes programmatisk »strukturelle reformer«. I den forbindelse kunne en nøjere analyse af den interne diskussion og politikformuleringsproces i Socialdemokratiet måske have styrket argumentationen. Det antydes flere steder meget kort, at der hele tiden eksisterede forskellige linier i Socialdemokratiets top omkring den økonomiske politik. I 1945 fandtes en gruppe, der lagde megen vægt på Fremtidens Danmark, mens en anden gruppe, der sejrede, ønskede at neddæmpe dette program (s. 85-86). Senere i 1950'erne refereres kort til en diskussion mellem Jørgen Paldam, der ikke ønskede indgreb i markedsøkonomien over for Poul Hansen, der mente, at man helt havde lagt den socialdemokratiske målsætning om fælles ejendomsret på hylden (s. 166-167). En lignende holdningsforskel fandtes senere i 1950'erne i diskussionen mellem Viggo Kampmann og F. Dahlgaard fra Arbejderbevægelsens Erhvervsråd om, hvorledes man skulle varetage arbejderklassens interesser i industripolitikken. Kampmann lagde først og fremmest vægt på en forøgelse af produktion og beskæftigelse igennem industripolitikken, mens Dahlgaard ikke mente, at man kunne gå ind for en industripolitik, der blot gik ud på, at pengene skulle blive i virksomhederne, men at man samtidig måtte kræve arbejderklassens medindflydelse og medbestemmelse (s. 187). Var der i disse situationer kun tale om, at enkeltpersoner eller smågrupper i partiet fremførte andre synspunkter end partiledelsen, eller kan man egentlig tale om forskellige linier i partiet, som antydes?

Begrebet classesamarbejde, som er et nøglebegreb i analysen, bruges noget uklart, hvilket forvirrer. Her kunne man have tænkt sig en nærmere diskussion og skelnen dels mellem parti- og klassealliancer, dels mellem forskellige former for classesamarbejde. Grundbetragtningen er, at Socialdemokratiets faktisk førte

politik har været en klassesamarbejdspolitik, og at Socialdemokratiet endda har været den ledende kraft i et klassesamarbejde mellem småborgerskab og borgerskab. Der tales imidlertid også flere steder om, at Socialdemokratiet i hele efterkrigstiden har ønsket at danne en alliance med det industrielle borgerskab for at skabe en reformkapitalisme, men at det aldrig rigtig er lykkedes, undtagen omkring 1958 (s. 38, 93, 147, 190). Her ville et begreb for organisations- eller partialliancer være mere præcis, hvor man samtidig kunne karakterisere Socialdemokratiets intention som værende at skabe en form for klassesamarbejde på et højere niveau.

Sammenfattende må Søborgs bog ses som et tiltrængt og prisværdigt forsøg på at komme frem til mere historisk følsomme analyser af Socialdemokratiet, der forsøger at drage ved lære af de senere års teoretiske diskussioner. Det er blevet et velskrevet og veldisponeret oversigtsværk, der både vil kunne bruges i megen historieundervisning og danne grundlag for videre forskning. I betragtning af at der i de kommende år kan tænkes at ske et opbrud i Socialdemokratiets økonomiske strategi, må Søborgs bog påkalde sig særlig interesse, idet den fremlægger en forståelsesramme for et sådant opbruds muligheder og begrænsninger.

Erik Christensen

TORBEN KROGH: Polen 1945-1983. Kbh., Borgen, 1984. 109 s.

»Information«s chefredaktør, Torben Krogh, har sat sig for at skrive en letlæst oversigt over Polens nyere historie. Dog afstår han fra at give »en endelig analyse af den komplekse udvikling i efterkrigstidens Polen« (s. 10). Bogen er let læst, og den er i indhold også uden større tyngde. For den opmærksomme avislæser er der ikke meget nyt at hente. Der er 70 sider tekst, resten er statistik og oversatte kilder. Bogen handler mest om tiden efter 1970, og her endog mest om tiden efter juli 1980. Skildringerne af begivenheder dominerer helt over forklaringer og analyser. Selv på den korte plads kunne der være disponeret helt anderledes, således at bogen var blevet en uddybende forklaring til de begivenheder, der er kendt via pressen. Der findes efterhånden en større litteratur på engelsk, tysk og fransk om Polen efter 1944. Bogen vidner ikke om, at en sådan litteratur er brugt. En analyse af det polske samfunds fundamentale problemer, som forf. selv henviser til på næstsidste side, gives derfor ikke. Det vigtige pavebesøg i 1979 omtales sært nok slet ikke. Overgangstiden 1944-48, som man ved ret meget om, omtales meget lidt. Systemets virke i praksis efter 1948 drøftes ikke, medens pladsen bruges på en »P. Munch«-lignende redegørelse for statens og partiets formelle opbygning. De forskellige slagord fra de politiske kampe 1980-83 om »national forsoning«, »fornyelse« og »normaliserede forhold« refereres bare, men underkastes ikke en fortolkning.

Afdelingen med kilder er ikke uden problemer. Gdańsk-aftalen 31. august 1980 genoptrykkes fra K. Katborg & Søren Keldorff: Den Polske Sommer. 1980. Denne oversættelse er imidlertid ikke altid tilfredsstillende, og Torben Krogh overtager f.eks. i punkt 6 direkte fejlen »egne forslag«, hvor det skal være »egne forlag«. Endnu værre er det med gengivelsen s. 77-78. Det er det berømte manifest af 22. juli 1944, i dag datoen for Polens nationaldag. Dokumentet